

Charlotte Langkilde et al.: *L&H Teknisk Ordbog. Dansk-engelsk/engelsk-dansk.* L&H ordbøger 1990.

1. Behov for fagordbøger

De sidste fem-seks år er der udkommet en lang række nye danske bilingvale fagordbøger, hvoraf en del er blevet anmeldt i dette tidsskrift (1, 1988, 251ff; 5, 1990, 143ff; 7, 1991, 139ff; 7, 1991, 147ff; 7, 1991, 153ff; 8, 1991, 111ff; 8, 1991, 133ff). Disse anmeldelser har et samstemmende udgangspunkt: Der konstateres et stort behov for flere fagordbøger, til flere fag og til flere sprogpar. På traditionel vis vil det dog næppe være muligt at dække alle begrundede ønsker om flere opslagsværker.

Ved udarbejdelsen af rækken af indtil nu 12 fagordbøger bruger L&H-serien en metode, som på sin vis svarer til den fremgangsmåde, translatører har brugt, når de under deres oversættelsesvirksomhed skriver kartotekskort, som de senere udbygger til grundlaget for en ordbog (sml. f.eks. Bergenholtz/Dam/Henriksen 1990, 130). L&H-serien har sat denne fremgangsmåde i system, idet et helt oversættelsesbureau leverer materiale til ordbøgerne. Denne metodik er principielt prisværdig, hvis den, som forlaget anfører i reklamen, fører til et produkt, der vil være en uundværlig støtte til alle, "som har brug for at forstå eller præcist oversætte tekniske udtryk fra forskellige brancher."

2. Problemer i en flerfagsordbog

Den bredt angivne målgruppe, som beskrives i reklamen, indsnævres i forordets næstsidste afsnit med bemærkningen om, at brugen af ordbogen forudsætter "en vis indsigt i de relevante emnekredse". Da angivelse af fagområde eller "betegnelse af primært fagligt tilhørsforhold", som det benævnes i forordet, forekommer særdeles sporadisk, er dette utvivlsomt en

realistisk vurdering. En optælling under A, D og J viser, at der findes fagangivelser ved ca. en tredjedel af de angivne ækvivalenter, f.eks.:

delstrøm *partial current*

deltaflade [geol.] *delta plane*

deltaskraber *delta scraper*

Der er her tale om et klart tilbageskridt i sammenligning med udviklingen fra Warrern til Clausens tekniske ordbøger, som konsekvent anfører fagområde, sml. Møller 1990, 144 ff. Ved de totredjedele af ækvivalenterne, som ikke er forsynet med fagangivelse, er ordbogsbrugeren henvist til opklarende modopslag i håndbøger og fagleksika. I disse tilfælde vil den tidsbesparelse, som forlaget stiller i udsigt i sine reklameskrivelser, såfremt man investerer i L&H ordbogen, meget hurtigt resultere i et øget tidsforbrug i forhold til de såkaldte mere traditionelle ordbøger.

I ordbogens liste med forkortelsesangivelser opregnes 161 "primære faglige tilhørsforhold", som på samme tid dækker teknikens hovedområder, f.eks. **kem.** (kemi), **mask.** (maskinteknik), og meget specielle angivelser som **cykel**, **mejet.** (mejetærsker), **motorcykel**, **skr.** (skrivemaskine), **symask.** (symaskine), **truck** (gaffeltruck), og **ensr.** (ensretter). Forholdet mellem fag, delfag og subkategorier af delfag forekommer usystematisk. Hvorfor findes f.eks. **ensr.** overhovedet anført som selvstændigt fagområde, når der er forudset brugen af det faglige tilhørsforhold **el** (elektroteknik)? På samme måde kan man stille spørgsmål om **mejet.**[mejetærskerens] forhold til angivelsen **landbr.** (landbrug).

Selve vægtningen mellem de forskellige emneområder forekommer noget tilfældig. Man kan få det indtryk, at der i det pågældende oversættelsesbureau er blevet oversat en særlig stor andel edb-tekster og en ligeledes betydelig mængde af tekster inden for geologi, kemi og elektronik, idet disse fire områder tegner sig for knap halvdelen af samtlige emneangivelser under de to undersøgte bogstaver D og J. Derimod har det ikke været muligt under D og J at finde brug af angivelser som **kopimask.**, **lodn.** (lodning), **læder**, **plaststøbning** og **pulv.** (pulvermetallurgi).

Svarende til den praksis, man finder i andre danske bilingvale tekniske fagordbøger, er omfanget af grammatiske informationer meget begrænset, idet der alene findes ordklasseangivelserne **vb.** og **adj.**, sidstnævnte dog kun i den engelsk-danske del. Men der ydes ikke hjælp til valg af den rigtige

syntaktiske konstruktion, f.eks. om verbers valens. Heller ikke angivelse af bøjning ved de stærke verber er medtaget. Erfaring fra undervisningssituationer viser, at studerende ofte bøjer eksempelvis verberne *cast* (støbe) og *feed* (fremføre) svagt. Også information om substantivers (u)tællelighed ville være ønskværdig. Som sagt adskiller L&H ordbogen sig her ikke fra den utilfredsstillende ordbogstradition, men demonstrerer heller ikke nogen forbedring.

3. Oversættelse af engelske tekniske tekster

Med henblik på en vurdering af ordbogens brugbarhed til forståelse, hhv. oversættelse af engelske tekniske tekster har vi udvalgt nogle fagudtryk, som kan anses for et passende udgangspunkt for besvarelse af to spørgsmål: Har denne ordbog, som lovet i forordet, de nødvendige aktuelle fagudtryk? Er de angivne oversættelsesforslag korrekte? Samtidig har vi som sammenligningsgrundlag foretaget kontrolopslag i Clausens tekniske dansk-engelske og engelsk-danske ordbog (= CI), i Vinterberg/Bodelsens dansk-engelske ordbog (= VB), samt i Kjærulff Nielsens engelsk-danske ordbog (= KjN).

De valgte engelske tekster er alle taget fra det britiske tidsskrift *Engineering*, årgang 1991, hvorfra vi har udvalgt syv artikler omhandlende specielt de emneområder, som er inde i en teknologisk udvikling: laserbearbejdning, katalysatorer til biler, finslibning, kompositmaterialer, polyurethan-elastomerer samt nye overvejelser inden for støbeteknikken.

Mens der i den engelsk-danske del af L&H findes 23 sammensætninger med *laser*, er der i CI kun tre og i KjN slet ingen. Alligevel viser L&H sig ikke at have nogen af de tre valgte udtryk: *laser marker*, *laser nozzle (path)* og *high mode quality lasers*. I forbindelse med tekstens behandling af sidstnævnte lasertype forekommer udtrykkene *lower order modes* og *higher order modes*, som heller ikke lader sig finde i L&H. Til trods for efterfølgende opslag under udtrykkets andet, eller, hvis det er til stede, tredje eller fjerde led, søger man ligeledes forgæves i alle tre opslagsværker efter udtryk som *gas-assist* og *oxygen-assist systems*, *beam delivery arrangement*, *thermodynamic population distribution*, *phase coherence*, *superpulse mode* og *flatbed flying-optic laser machines*. Derimod har alle tre *exothermic reaction*, *optical resonator* og *manipulator*, hvor dog L&H mangler

angivelse af emneområde. KjN har ikke *power densities*, *vacuum forming* og *up-time*. Selv om Cl anfører *up-time*, går man forgæves efter *down-time*, som erfaringsmæssigt er et betydeligt hyppigere udtryk. KjN har termen, men kun med den tillempede oversættelse ~ *ledighed*. L&H har her flere oversættelsesforslag, men ikke *driftsstop* eller *produktionsstop*, de to udtryk, man ser anvendt i dansk teknisk litteratur. Endelig har kun L&H de jævnligt forekommende udtryk *machining centre* og *just-in-time*, men i den foreliggende tekst forekommer kun forkortelsen *JIT (delivery)*, så ordbogsbrugeren, der ikke allerede kender det fulde udtryk, får alligevel ikke megen glæde af ordbogen.

Fra en artikel om efterbrændere har vi lavet kontrolopslag på tre udtryk: *afterburner*, *catalytic converter* og *thermo accumulator*. KjN og L&H har kun *afterburner* i forbindelse med fly, mens Cl også har emneområdet **AUTO**. *Catalytic converter* kan kun findes i L&H, mens man må gå forgæves i alle tre opslagsværker efter *thermo accumulator*. Fra en artikel om nye bearbejdningsprocesser har vi forsøgt at slå termen *seeded-gel (industrial abrasives)* op. Da opslag på *seeded gel* ikke gav noget resultat, slog vi op under verbet *seed*, hvilket ikke er medtaget i L&H. Det er det i både Cl og KjN, som desuden anfører emneområde, Cl ovenikøbet med den parentetiske tilføjelse, at der er tale om at pøde med saltkrystal. Dette lader sig dog ikke dokumentere, idet McGraw-Hill i forbindelse med *seeding* tværtimod taler om "a single crystal of a desired substance" og altså ikke begrænser udtrykket til at omfatte saltkrystaller. Alle tre har *gel*, men igen er det kun i Cl og KjN, at der er anført emneområde. Fra en artikel om ny støbeteknologi har vi ledt forgæves i alle tre ordbøger efter forekommende termer som *cold box core (making technology)*, *resin binder (system)*, *thermal reclamation* og *gravity die casting*. Inden for materialelære har vi udvalgt en artikel om polyurethan elastomerer, hvor vi igen har måttet gå forgæves i alle tre ordbøger efter *oxidative degradation* og *microcellular foam*. L&H har her som den eneste *blowing agent* og *thermal degradation*.

4. Oversættelse af tekniske tekster fra dansk til engelsk

Med henblik på en prøve af ordbogens anvendelighed i forbindelse med oversættelse fra dansk til engelsk har vi først ud fra to tekster fra firmaet Hewlett-Packard valgt at undersøge, hvor omfattende den er inden for edb,

herunder specielt printere. I teksterne om printere, hvor vi fra firmaet har fået oplyst de anvendte engelske ækvivalenter, forekommer bl.a. termen *papirbakke*, som også kan hedde *udskriftsbakke* eller *papirkassette*. L&H har (*stand*) *paper tray* under *papirbakke*, mens *udskriftsbakke* og *papirkassette* ikke kan slås op. Printerfirmaet afviser varianten *stand paper tray*. VB og CI har ingen af udtrykkene. Ingen af følgende termer kan slås op i nogen af ordbøgerne: *skrifttypekassette* og *fontkassette* (eng. *font cartridge*), *kassetteholder* (eng. *cartridge slot*), *RAM-kort* (eng. *memory board*), *papirstyr* (eng. *paper feed guide*). En *fikseringsenhed* fastbrænder toner på papiret og hedder på engelsk *fuser assembly*. Heller ikke dette udtryk lader sig slå op. Firmaet oplyser imidlertid, at IBM i stedet anvender udtrykket *varmeenhed*, hvorfor vi foretog opslag også på dette udtryk. L&H lemmatiserer dette ord (uden angivelse af emneområde) med oversættelsesforslagene *caloric unit*, *heat unit*, *thermal unit*. Kan man som bruger her gå ud fra, at manglende emnespecifikation er ensbetydende med, at de tre udtryk er generelle udtryk, der kan anvendes i alle tilfælde, eller må man konkludere, at det, da der ikke står **edb**, betyder, at ingen af udtrykkene finder anvendelse i edb-sammenhæng? Heller ikke VB anfører emneområde ved *varmeenhed*, mens CI opgiver **OPV** (opvarmning), hvilket gør det entydigt klart for brugeren, at udtrykket ikke kan anvendes i EDB-sammenhæng. Den sidste term, vi har foretaget kontrolopslag på i printer-teksten, er *diskette*, som i.h.t. L&H har følgende engelske oversættelsesmuligheder: *disk*, *diskette*, *diskette floppy disk*, *flexible disk*, *floppy disk*. Disse står alle opregnet med komma imellem og med **edb** som kollektiv emneangivelse. Disse udtryk er dog ikke synonyme, men dækker over forskellige lagermedier. Diskette dækker over et 3 1/2" hårdt lagermedium, som også på engelsk hedder *diskette*, mens *disk* udelukkende anvendes om en hard disk. *Diskette floppy disk* må anses for et konstrueret udtryk, der, i lighed med *flexible disk*, ikke kendes af de forskellige brugergrupper, vi har forhørt os hos. Selvom *floppy disk* ifølge sagens natur må dække over et blødt materiale, og altså derfor også mest korrekt anvendes om en 5 1/4" diskette, var det oprindeligt et udtryk, som omfattede en diskette set i modsætning til en (hard) disk, hvorfor det med lidt god vilje kan siges at være acceptabelt som en generel, omend altså misvisende, betegnelse for hårde og bløde, mindre og større disketter, men konkluderende må

diskette anses for at være den eneste korrekte oversættelse. VB har her *floppy disc*; *minidisk*, *flexible disk*, CI kun *floppy disk*.

Denne første del af undersøgelsen om L&H ordbogens brugbarhed ved oversættelse fra dansk til engelsk af tekster om printere er i negativ forstand overraskende, når ca. en fjerdedel af samtlige fagangivelser i ordbogen er fra området **edb**.

Afsluttende har vi undersøgt et antal ikke-kontekstrelaterede potentielle opslagsord, der erfaringsmæssigt giver vanskeligheder i en oversættelsessituation:

Konstruktion: VB skelner mellem tre betydninger: 1. **alm**[en] brug og i faget **mat**[ematik] *construction*; 2. 'lave en plan til' *design*; 3. 'bygge måde, det byggede' *structure*; efterfulgt af en række eksempler som ikke alle er korrekte. CI er lidt mere specifik m.h.t., hvornår *construction* anvendes: 1. 'fremstilling' *construction*; 2) 'tegning' *design*; 3. identisk med VB: 'bygge måde, det byggede' *structure*. L&H lader oversætteren helt i stikken med en ukommenteret række ækvivalenter, hvor brugeren må søge hjælp i andre værker for at vælge den rigtige oversættelse: *assembly*, *construction*, *design*, *engineering*, *structure*.

Effekt: I betydningen 'virkning' har VB *effect*; for 'arbejdshastighed' *power* (definitionen *arbejdshastighed* er upræcis, idet udtrykket referer til 'arbejds mængde pr. tidsenhed'); i forbindelse med **elekt**[ricitet] *power*; desuden opgives for *afgivet effekt* inden for **elekt** *output*, som dog korrekt hedder *power output*, i modsætning til *optaget effekt* (*eng. power input*), der noget inkonsekvent ikke er medtaget. CI har med tilsvarende angivelser tilsyneladende haft VB som kilde. L&H er både upræcis og misvisende: *effect*; **el** *conventional power*, *output*, *power*. Her mangler en angivelse af, hvornår *effect* kan anvendes, idet der med *effekt* i tekniske tekster yderst sjældent refereres til virkning. Brugeren kunne her med rette konkludere, at *effect* kunne bruges i alle andre tilfælde end inden for elteknik.

Profil: For betydningen 'omrids' har VB ækvivalenten *profile*. Først under II *profil*, def. 5 finder man med en henvisning til stikordet *profiljern* den korrekte oversættelse *sectional iron*, pl: *sections*. Imidlertid optræder *profil* og den engelske ækvivalent *section* hyppigst alene. CI har ud over ækvivalenten *profile* som en generel term, *section* under emneforkortelserne **ARK**[itektur], **MET**[al] og **VÆRK**[tøjer]. Dette er en forbedring i forhold til

VB, men det skaber uklarhed, at det ikke er ekspliciteret, at *profile* refererer til 'ydre omrids'. L&H lader brugeren i stikken, idet der hverken findes betydningsdifferentierende angivelser eller emneangivelser i rækken af ækvivalenter: *profile*, *section*, *shape*, *structural section*.

Ton: VB har ikke *tonne*, som er den korrekte stavemåde for *metric ton* (= 1.000 kg) og dermed den engelske ækvivalent for det danske *ton*. CI har korrekt *metric ton* og *tonne*. L&H har kun *ton*, og altså hverken *tonne* eller *metric ton*!

Vægtfylde: VB har kun *specific gravity*, som forlængst, i hvert fald allerede i 1974-udgaven af Chambers, er overtaget af *relative density*. CI har kun *density*, som på dansk ikke refererer til vægtfylde, men massefylde! L&H: *bulk density*, *bulk specific gravity*, *density*, *specific gravity*, *specific weight*, *volume weight*. *Bulk density* og *bulk specific gravity* finder kun anvendelse inden for pulverteknologien med samme betydningsforskel som anført ovenfor. *Density* er som nævnt ikke korrekt. *Specific gravity* er forældet, mens *specific weight* svarer til rumvægt, men ikke til *vægtfylde*. *Volume weight* lader sig ikke finde i andre opslagsværker. Altså seks upræcise eller direkte forkerte oversættelsesforslag, men ikke det korrekte.

5. Værdien af en god ordbog

L&H ordbøgerne er tunge at arbejde med i mere end én forstand. Fysisk er der tale om fire velvoksne bind, der hver vejer i nærheden af 2 kg. Indbindingen, der er for glat og derfor glider let, er praktisk taget ens for de fire binds vedkommende. Der er to hver vej, og man skal kigge godt efter for at være sikker på at have fat i det rigtige.

Hvert bind indeholder 8-900 printeragtigt udskrevne sider. De fleste linier er kun halvt udnyttede. Bortset fra at vi har masser af gode ideer til, hvordan den sidste halvdel kunne være udfyldt med relevante ordbogsoplysninger, forekommer dette layout i disse energibevidste tider som enormt papirspild.

På trods af den manglende udnyttelse af pladsen havde vi den forhåndsforventning, at det angivne antal informationer i L&H ordbogen ville give brugeren en god mulighed for at få en førstehåndsinformation, når der skal oversættes en teknisk tekst fra dansk til engelsk eller fra engelsk til

dansk. Denne forventning blev også til dels indfriet i sprogretningen engelsk-dansk, men slet ikke den modsatte vej. Ifølge forlagets egne angivelser indeholder ordbogen 450.000 "tekniske udtryk". Dette overmåde store tal dækker imidlertid over den samlede sum af opslagsord og ækvivalenter i begge retninger. Mere informativ er derfor den oplysning, som forlaget også giver, at ordbogen indeholder 180.000 opslagsord, dvs. 90.000 hver vej. Disse fordelt på 161 fag kan derfor næppe give fyldestgørende informationsbredde. Dette gælder i særlig grad, når man betænker, at halvdelen af de med faglig angivelse forsynede opslagsord fordeler sig på fire emneområder.

L&H ordbogen er, som det fremhæves i forordet, den mest omfattende dansk-engelske/engelsk-danske tekniske ordbog, men den indeholder på ingen måde de lovede "allernyeste engelske og danske udtryk og vendinger." En så bredt anlagt flerfagsordbog vil nødvendigvis være utilstrækkelig, hvilket forlaget også selv må have erkendt med udgivelsen af specialordbøger inden for områderne miljø, edb, kemi, landbrug/levnedsmidler, maskin- og værktøjsteknik, desktop og bygge- og anlægsteknik. Om disse ordbøger har en brugsværdi svarende til deres høje priser, skal vi her ikke udtale os om. Den anmeldte fire-bindte tekniske ordbog er – i sammenligning med prisen på CI, som koster under 1000 kr. for de to bind – uforholdsmæssig dyr: Imponerende 5000 kr. for et værk, som ikke bare forudsætter "en vis indsigt i de relevante emnekredse", men en meget skeptisk brug med tidkrævende konsultation af håndbøger og fagleksika.

Litteratur

Bergenholtz, Henning/Helle Dam/Torben Henriksen: Udarbejdelse af en spansk-dansk juridisk ordbog. In: *Hermes* 5, 1990, 127-136.

Chambers = *Chambers Science and Technology Dictionary*. Cambridge: Chambers 1988.

CI = Dansk-engelsk teknisk ordbog. Udarbejdet i samarbejde med Fonden for Fagsproglig Leksikografi. Handelshøjskolen i København. København: Grafisk Forlag 1990. (= *Clausens tekniske ordbøger*).

CI = Engelsk-dansk teknisk ordbog. Udarbejdet i samarbejde med Fonden for Fagsproglig Leksikografi. Handelshøjskolen i København. København: Grafisk Forlag 1991. (= *Clausens tekniske ordbøger*).

Engineering. The Design Council's Magazine for Engineers. London 1991.

Hewlett-Packard: LaserJet IIP Printer.

Hewlett-Packard: Brugerhåndbog til LaserJet III Printer.

KjN = B. Kjærulff Nielsen: *Engelsk-dansk Ordbog.* 3. udgave. København: Gyldendal/Nordisk Forlag 1989.

McGraw-Hill = McGraw-Hill: *Dictionary of Scientific and Technical Terms.* New York/St.Louis/San Francisco: McGraw-Hill 1989.

Møller, Bernt C.: [anmeldelse af] *Dansk-fransk teknisk ordbog.* In: *Hermes* 5, 143-152.

Warrern = Allan Warrern: *dansk-engelsk teknisk ordbog.* 6. udg. København: Clausen 1988.